

MECLİS-İ MEBÛSAN

Doç. Dr. Alaattin UCA

Türk tarihinde iki dereceli seçim sistemiyle halkın seçtiği mebuslardan teşekkül eden ilk meclis, Meclis-i Mebûsandır. Bu meclis, 1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî'ye göre padişah tarafından üyeleri belirlenen Âyan Meclisiyle birlikte Osmanlı parlamentosunu yani Meclis-i Umûmîyi oluşturan iki meclisten biridir.

İlk Meclis-i Mebûsan seçimleri, 29 Ekim 1876 tarihli Geçici Seçim Talimatnamesine göre yapılmıştır. Ayrıca bir seçim beyannamesi de hazırlanmıştır. Neşredilen talimatname ve beyanname doğrultusunda yapılan seçimleri kazanan mebuslar, Meclis-i Mebûsana katılmıştır.

Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyandan oluşan Meclis-i Umûmî, 19 Mart 1877 tarihinde Sultan II. Abdülhamid ile üst düzey devlet adamları, din adamları ve yabancı misyon şeflerinin katılımıyla Dolmabahçe Sarayında toplanmıştır. Açılış töreninin ardından Meclis-i Mebûsan Ayasofya yakınlarında eski Dârülfünûn binasında çalışmalarına başlamıştır.

Meclis-i Umûmînin bir kanadını teşkil eden Meclis-i Mebûsanın asıl vazifesi kanun yapmaktır. Burada kabul edilen kanun tasarıları Meclis-i Âyana gönderilmiş orada da kabul edilirse padişahın onayına sunulmuştur.

Meclis-i Mebûsanın birinci dönem faaliyetleri 28 Haziran 1877'de son bulmuştur. Bu süreçte seçim kanunu hazırlanmadığı için ikinci dönem seçimleri de yine geçici talimatnameye göre yapılmıştır. Seçimi kazanan mebusların katılımıyla Meclis-i Mebûsan ikinci dönem çalışmalarına 13 Aralık 1877'de yapılan sade bir törenle başlamıştır.

93 Harbi olarak adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yaratmış olduğu sorunlarda padişah ve sarayın da sorumlu olduğunun ima edilmesi gibi bazı nedenlerle hükümet, Sultan II. Abdül-

hamid ve Meclis-i Mebûsan arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır.

Sultan II. Abdülhamid, anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak 13 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Mebûsanı süresiz olarak tatil etmiştir.

23 Temmuz 1908'de Meclis-i Mebûsanın kapanmasından yaklaşık otuz yıl sonra II. Meşrutiyet ilan edilince, anayasanın yeniden yürürlüğe girmesi ve Meclis-i Umûmînin açılması gündeme gelmiştir. Daha önce Meclis-i Mebûsanda görüşülen ancak kanunlaşmayan İntihâb-ı Mebûsan Kânûn Lâyihası, Takvîm-i Vekâyi'de yayımlanmış ve bu kanunname-nin uygulama esaslarına dair talimatname de hazırlanarak taşraya gönderilmiştir. Daha sonra bazı küçük değişiklikler yapılmış olsa da 1908, 1912, 1914 ve 1919'da yapılan seçimlerde bu kanunname ve talimatname esas alınmıştır.

1908 seçimlerinde Ahrâr Fırkası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti girmiş, seçimi İttihatçılar kazanmıştır. Meclis-i Mebûsan 17 Aralık 1908'de açılmıştır. 15 Ağustos 1909'da Mecliste yapılan anayasa değişikliği ile padişahın yetkileri sınırlandırılmıştır. Bu değişiklikle Meclis-i Mebûsan hükümete karşı daha güçlü bir duruma getirilmiştir. Padişahın meclisi feshedebilmesi Meclis-i Âyanın da onayına bağlanmıştır. Sonradan meclis üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen İttihatçılar bu yetkiyi 28 Mayıs 1914'te Meclis-i Âyandan alarak Meclis-i Mebûsanın feshini kolaylaştırmıştır.

1912 yılına gelindiğinde Mecliste çoğunluğu ellerinde bulunduran İttihatçılar kendilerine karşı gösterilen muhalefetten rahatsız olmuş ve Mecliste siyasi faaliyetler tıkanmıştır. Meclis-i Mebûsan karar alamaz hale gelmiştir. Sultan Reşad, 18 Ocak 1912'de Meclis-i Âyanın olumlu görüşünü alarak Meclis-i Mebûsan'ı feshetmiş ve erken seçime gidilmiştir. Muhalefet tarafından "sopalı seçim" olarak nitelendirilen bu seçimlerin sonucunda Meclis-i Mebûsan 18 Nisan 1912'de çalışmalarına başlamıştır.

Bu dönemde Halaskâr-ı Zâbitân Grubunun faaliyetleri siyasi ortamı olumsuz etkilemiştir. Said

Paşa Hükümetinin istifası sonunda Gazi Ahmed Muhtar Paşa yeni hükümeti kurmuştur. İttihatçılarla tartışmaya giren Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 4 Ağustos 1912'de Meclis-i Âyanın oluruyla Meclis-i Mebûsanı feshettirmiştir.

Balkan Savaşı'ndan dolayı 1914 yılına kadar yeni bir seçim yapılamamıştır. Bu süreçte İttihatçılar Bâb-ı Âlî Baskını denilen darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikast sonucunda öldürülmesinden sonra kurulan Said Halim Paşa Hükümeti seçim hazırlıkları yapmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Fırkası bu seçimlere tek başına katılmıştır.

1913 yılının Ekim ayında başlayan seçimlerle teşekkül eden Meclis-i Mebûsan, 14 Mayıs 1914'te açılmıştır. Bu meclis Birinci Dünya Savaşı yıllarında çalışmalarını sürdürmüş, Çanakkale Savaşları'na tanık olmuştur. Meclis-i Mebûsan, tıpkı Meclis-i Âyan gibi bu savaşa ilgisiz kalmamıştır. Mebusların bir kısmı muhtelif tarihlerde Meclis-i Mebûsan Başkanlığına müracaat ederek bizzat savaşa katılmak, vatani görevini yerine getirmek, gönüllü toplamak, Hilâl-i Ahmer hastanelerinde görev almak, yardım teşkilatlarında çalışmak gibi sebeplerle izin talebinde bulunmuştur. Bu talepler olumlu karşılanmıştır. Mecliste kalan mebuslar ise savaş haliyle ilgili kanunları ivedilikle çıkarmışlardır.

Meclis-i Mebûsan, Çanakkale Savaşları'nda İngiliz ve Fransız savaş gemileri tarafından ilk deniz hücumunun yapıldığı 3 Kasım 1914'ten sonra, 21 Aralık 1914 günü Osmanlı Ordu ve Donanmasına hitaben hazırladığı bir beyannameyi oylayıp kabul etmiş ve bu beyannameyi orduya iletilmek üzere telgrafla Başkomutanlık Vekâletine göndermiştir.

“Kahramân Osmanlı Askerleri!” hitabıyla başlayan bu beyanname milletin ihtiyarından gencine, şehitlerinden dirilerine varıncaya kadar asırlardan beri beklediği intikam gününün geldiğine işaret edilmiştir. Orduya Osmanlılığın ve Müslümanlığın en büyük düşmanı olan Moskoflarla ve müttefikleri İngiliz ve Fransızlarla karşı karşıya bulunduğu hatırlatılmış ve onları tepelemesi istenmiştir. Şimdiye kadar söndürdükleri ocakların, açtıkları yaraların,

ayaklar altında bıraktıkları şehitlerin intikamını almaları halinde mebusların omuzlarını iki kat eden mağlubiyet lekelerinin alınlarından silineceği, Allah ve Peygamberin de kendilerinden razı olacağı vurgulanmıştır.

Meclis-i Mebûsan Beyannameşi şu sözlerle devam etmiştir: “...Halîfe-i Zî-şân düşmanlar *'aleyhinde cihâd i'lân etti. Dünyanın her köşesindeki Müslümânlar, Emîrî'l-mü'minînin bu da'vetine icâbetle silâha sarıldılar. Müslümânlar ve Osmanlılar için felâh dakîkası, artık çaldı. Siz bu hareketin önündesiniz. Göğüslerinizde îmân ile kalblerinizde emn ü i'timâd ile düşmana saldırınız. Arkada bıraktığınız evlâd ve 'ıyaâlinizi, ocaklarınızı hiç düşünmeyiniz. Onlar bize vedî'a-tullahtır. Şimdiye kadar düşman hücumlarına arslanlar gibi göğüs gerdiniz onları taraf taraf hudûd hâricine sürdünüz. Millet Meclisi bu kahramânlığınızı kemâl-i hürmetle selâmladığı sırada büyük ecdâdınızın şanlı halefleri sıfatıyla size şurasını hatırlatır ki şan ve zafer daha ilerilerdedir. Gözlerinizi uzaklara kaldırınız ve hudûd hâricinde kurtarılacak kardeşler, ezilecek düşmanlar, istirdâd edilecek hakklar bulunduğunu bir an unutmayınız...*”

Beyannamenin sonunda Osmanlı milletiyle beraber bütün Müslümanlık dünyasının gözlerini Kahraman Osmanlı Ordu ve Donanmasına diktiği, Allah'ın inayeti ve Peygamberin ruhaniyeti sayesinde feyz ve necatın, kurtuluşun ordudan beklediği dile getirilmiştir. Bu bağlamda ordunun Allah uğrunda cihadı bütün kabiliyeti ile yapması ve zaferi ondan beklemesi istenmiştir.

Meclis-i Mebûsan bu beyanname ile Çanakkale Savaşları gibi önemli bir mücadelede ordunun arkasında olduğunu göstererek, askerlere güven vermiştir.

Meclis-i Umumi, Çanakkale Savaşları'nın devam ettiği süreçte Sultan V. Mehmed Reşad'ın iradesiyle 1 Mart 1915 ile 28 Eylül 1915 tarihleri arasında yaklaşık yedi aylık bir süre için savaş hali nedeniyle tatil edilmiştir. Dolayısıyla Çanakkale Deniz Zaferi, 18 Mart 1915 tarihinde Meclis-i Mebûsanın kapalı olduğu bir dönemde kazanılmıştır.

1 Mart 1915 günü tatil kararı verildiğinde Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey bir konuşma yaparak Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecinde Meclis-i Mebûsanın Padişah ve Hükümetin yanında olduğunu tüm dünyaya duyurduğunu, vatan tehlikede olduğunda siyasi görüş ayrılıklarının bir kenara itildiğini belirtmiştir. Halil Bey bu konuşmasında, Meclisin orduya duyduğu güveni ve sağladığı desteği ifade etmiştir. Çanakkale'de mutlaka büyük bir zaferin kazanılacağına olan inancını dile getirmiştir.

28 Eylül 1915'te Meclis-i Mebûsan, yeniden açıldığında Çanakkale Savaşları'nı gündemine almıştır. Meclisin açıldığı ilk celsede, Sultan V. Mehmed Reşad'a Osmanlı ordusunun Çanakkale'de kazandığı büyük zaferden dolayı gazi unvanının verildiğine dair sadaret tezkiresi okunmuştur. Şeyhülislam tarafından hazırlanan fetva ile Padişaha gazilik unvanının verilmesini Meclisin memnuniyetle kabul ettiği belirtilmiştir. Meclis-i Mebûsanın Padişaha tebriklerini arz etmek üzere özel bir heyet oluşturulmasına da karar verilmiştir.

Bu oturumda Meclis-i Mebûsanın Çanakkale Savaşları'na katılan askerlere en samimi şükranlarının, saygı ve hürmetinin tebliğ edilmesi istenmiştir. Meclis-i Mebûsan Başkan vekili Hüseyin Cahid Bey, Meclisin tatil edildiği gün yapılan konuşmalarda Çanakkale'nin düşmana ebedi bir mezar olacağı ümidinin dile getirildiğini hatırlatmıştır. Bu temenninin Kahraman Osmanlı Ordusu tarafından gerçekleştirildiğine dikkatleri çekmiştir. Çanakkale Savaşları sayesinde İtilaf devletlerinin büyük bir kayba uğradığını ve Osmanlı adının şan ve şerefle tarih sayfalarındaki yerini aldığını vurgulamıştır. Bu nedenle Meclis-i Mebûsanın millet namına teşekkürlerini ve minnettarlığını orduya arz etmekten iftihar duyduğunu ifade etmiştir. Başkan vekilinin bu sözleri mebuslar tarafından alkışlarla tasvip edilmiştir. Müdâfaa-i Millîye Cemiyeti tarafından resamlara özel olarak yaptırılan ve Çanakkale Deniz Savaşları'nı gösteren tablolar da aynı oturumda Meclis-i Mebûsana hediye edilmiştir. Böylece bu büyük zaferi simgeleyen tablolar millet adına milletin temsilcilerine sunulmuştur.

Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey, uzun bir tatil döneminden sonra yeniden açılan meclise rahatsızlığından dolayı ancak 5 Ekim 1915'te katılarak bir açılış konuşması yapmıştır. Bu konuşmada Çanakkale Zaferinden bahsetmiştir. Bu zaferin özellikle müttefik ülkelerde oluşturduğu heyecanı yurt dışında iken bizzat gördüğünü söylemiştir. İstanbul ve Boğazlar önünde düşmanların ümitlerinin bir daha canlanmamak üzere ebediyen denize gömüleceğine dikkat çekmiştir. Şehit ve gazilerden iftiharla bahsederek konuşmasını bitirmiştir.

Halil Bey'den sonra Meclis-i Mebûsan kürsüsüne Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa gelmiştir. O da yaptığı konuşmada Çanakkale Savaşları'ndan bahsetmiştir. İngiliz ve Fransızların 18 Mart 1915 günü dünyada kimsenin mağlup olmayacağını zannettiği büyük donanmalarıyla Boğaz'a hücum ettiklerini fakat "inayet-i Hakla" orada donanmalarının büyük bir kısmının batırıldığını görerek mağlup olup geri dönmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Daha sonra karadaki mücadelelere değinen Enver Paşa, düşmanın büyük imkânlarına rağmen burada da muvaffak olamadığını ve olamayacağını söylemiştir. Osmanlı ordusunun Çanakkale Savaşları'ndaki fedakârlığını ve kahramanlığını dile getirmiştir. İngilizlerin kara muharebeleri için yaklaşık beş yüz bin asker getirdiklerini fakat bu kuvvetin yaklaşık yarısının ölü ve yaralı olarak burada gömüldüğünü ve bir kısmının da geri döndüğünü söylemiştir. Buradan ümitlerini kesen İngilizlerin bu kuvvetin bir kısmını da geri çekmeye başladığının kendilerine gelen son haberlerden anlaşıldığını mebuslarla paylaşmıştır. Meclis-i Mebûsan Enver Paşa'nın açıklamalarını coşkuyla karşılamıştır.

Meclis-i Mebûsanın 5 Ekim 1915 tarihli oturumunda ise daha önce Meclis tarafından orduya gönderilen tebrik telgrafına karşılık Enver Paşa'nın gönderdiği 3 Ekim 1915 tarihli cevabi telgraf okunmuştur. Enver Paşa, mebusların Osmanlı ordu ve donanmasına selam ve başarı dileklerini ifade eden telgrafını büyük bir teşekkür hissi ve iftiharla okuduğunu, muhterem mebusların karada ve denizde düşmanla çarpışan askerler hakkında sunduğu dilek ve temennileri yerine ulaştırmaları için ordu ve

donanma komutanlarına tebliğ ettiğini söylemiştir. Ayrıca bu davranışından dolayı Osmanlı ordu ve donanması adına Meclis-i Mebûsana teşekkür etmiştir.

Aynı oturumda Çanakkale Zaferi nedeniyle Sultan V. Mehmed Reşad'a gazilik unvanı verilmesinden dolayı huzur-ı hümayuna çıkılarak Padişahın tebrik edilmesi ve Meclis-i Mebûsanın şükranlarını sunmak üzere bir heyet gönderilmesi de kabul edilmiştir.

Padişahı tebrik etmek için bir heyet gönderen Meclis-i Mebûsan ayrıca Sivas Mebusu Emin Edip, Şam Mebusu Bedi El-Müeyyet, Süleymaniye Mebusu Babanzade Hikmet, Antalya Mebusu Hamdullah Emin, Lazistan Mebusu Sudi, Konya Mebusu Şakir, Saruhan Mebusu Sabri, İstanbul Mebusu Salah Cimcoz, Kütahya Mebusu Abdullah Azmi, Biga Mebusu Kâzım, Bolu Mebusu Necati, Aydın Mebusu Veli, Muş Mebusu İlyas Sami, Urfa Mebusu Ömer ve Sinop Mebusu Hasan Fehmi Beylerden oluşan bir heyeti de Çanakkale Karargâh-ı Umûmîsini ziyarete memur etmiştir.

Bu heyet Çanakkale Savaşlarıyla ilgili yerinde incelemelerde bulunmuştur. İzlenimlerini 3 Kasım 1915 tarihli telgrafla Meclis-i Mebûsana bildirmiştir. Ertesi günkü oturumda mebusların bilgisine sunulan bu telgrafta Çanakkale Karargâh-ı Umûmîsi ve muhtelif cephelelerin ziyaret edildiği, Çanakkale Savaşları'nda gösterdikleri kahramanlıktan dolayı Meclisin teşekkürlerinin orduya iletildiği ordunun bütün fertlerinin de bundan memnun kalarak bil-mukabele millete ve vekillerine teşekkür ettiği ifade edilmiştir.

Çanakkale Heyeti'nin imzasını taşıyan bu telgraf Meclis-i Mebûsanda alkışlarla karşılanmıştır. Meclis-i Mebûsanın Halil Bey'den sonra seçilen yeni başkanı Adil Bey'in iyilik temennilerine bütün mebuslar "Âmin" diyerek katılmıştır.

Daha sonra heyet üyelerinden Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Bey, Meclis-i Mebûsan Reisi Adil Bey'in isteği üzerine Çanakkale Cephesine yaptıkları ziyaret hakkında Meclis-i Mebûsana izahatta bulunmuştur. Azmi Bey bu konuşmasında

Çanakkale'deki izlenimlerini anlatırken, Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları'ndaki başarısına, cesaretine ve cephedeki becerisine de değinmiştir. Azmi Bey'e göre, Meclis-i Mebûsan heyeti Anafartalar'da Mustafa Kemal Bey'in karargâhına gittiklerinde Mustafa Kemal, gelen heyeti siperlere sokmayarak gözetleme mevki yanında bir tepeye çıkarmıştır. Onun cesaret ve yiğitliği heyeti siperlere sokmaya mani olmuştur. Heyet, izleme noktasından deniz üzerinde gezinen düşman gemilerini görme imkânı bulmuştur. Mustafa Kemal kendi adıyla "Kemalyeri" olarak anılan tepede Çanakkale Savaşları hakkında heyete bilgi vermiştir. Heyet üyelerine yemek ikramında bulunan Mustafa Kemal harp sahasının haritasını çoğaltarak herkesin tabaklarının üzerine koydurmuştur. 12 saat gibi kısa bir sürede bu işin yapılması heyet üyeleri tarafından ilginç görül-müş ve takdirle karşılanmıştır.

Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Bey, Mecliste yaptığı açıklamayla Mustafa Kemal'in adını, kahramanlığını, becerisini Meclis-i Mebûsan kürsüsüne taşımış ve milletin temsilcileriyle onu tanıştırmıştır.

Abdullah Azmi Bey, Liman von Sanders ve diğer komutanların tavırlarından duyduğu memnuniyeti de belirterek bölgedeki bütün komutanlara Meclisin teşekkür etmesini teklif ederek konuşmasını bitirmiştir.

Beşinci Ordu Komutanı Liman von Sanders de 10 Kasım 1915 tarihli bir telgrafla Çanakkale Cephesine gönderilen mebuslar heyetinden dolayı duyduğu memnuniyeti bildirip Meclis-i Mebûsana teşekkür etmiştir.

Liman von Sanders'in bu telgrafına Abdullah Azmi Bey'in teklifi doğrultusunda Meclis-i Mebûsan tarafından cevap verilmiştir. Heyete gösterilen iltifat ve orduda mevcut intizamdan dolayı Beşinci Ordu Komutanlığına Meclis-i Mebûsan tarafından teşekkür edilmiştir.

Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Süleyman Paşa'nın mezarının bulunduğu bölgeden müttefiklerin geri çekilmek zorunda kalmasıyla Çanakkale Savaş-

ları 23 Aralık 1915 günü yeniden Meclis-i Mebûsanın gündemine gelmiştir. Meclis Başkanı Adil Bey, Çanakkale’de iftihar edilecek bir olay yaşandığını Şehzade Süleyman Paşa’nın türbesinin bulunduğu alanı kirleten düşman kitlesinin görmüş olduğu kahramanca mukavemet karşısında Arıburnu ve Anafartalar’dan çekilip gittiklerini diğer yerlerden de Allah’ın yardımıyla yakın zamanda gideceklerini Meclis kürsüsünden söylemiştir. Onun bu sözleri mebuslar tarafından alkışlarla karşılanmıştır.

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Bey’in önerisiyle, Çanakkale Savaşları’nın kazanılmasından duyulan memnuniyet hem Başkomutanlık Vekâletine hem de Beşinci Ordu Komutanlığına telgrafla bildirilmiştir. Beşinci Ordu Komutanı Liman von Sanders’in 26 Aralık 1915 ve Başkomutan Vekili Enver Paşa’nın 27 Aralık 1915 tarihli cevabi telgrafları da Meclis-i Mebûsanın 30 Aralık 1915 tarihli oturumunda mebuslara okunmuştur. Bu telgraflarla Enver Paşa ve Liman von Sanders Meclis-i Mebûsana teşekkürlerini sunmuştur.

9 Ocak 1916 günü İtilaf devletleri Gelibolu Yarımadası’nı tamamen boşaltmıştır. Bu gelişme üzerine ertesi gün Meclis-i Mebûsan Çanakkale Savaşlarını yine gündemine almıştır. Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi Osmanlı ordusunun son zaferi hakkında Başkomutan Vekilinin Meclise izahatta bulunmasını teklif etmiştir. Meclis Başkanı Adil Bey’in de talepleri üzerine Enver Paşa Çanakkale Savaşları hakkında Meclise bilgi vermiştir.

Enver Paşa yaptığı konuşmada 18 Mart 1915’ten beri bütün şiddetiyle devam eden Çanakkale Savaşları’nın 9 Ocak 1916 günü sona erdiğini, emrine verilen kuvvetleri başarıyla sevk ve idare ettiğini söylemiştir. Düşmanın denizde ve karada başarılı olamayacağını daha ilk günden anladıklarını, Osmanlı Devletinin tarafsız kalmasına müsaade edilmeyeceğini bildikleri için, Avrupa’da ilk top patlar patlamaz seferberlik ilan ederek Boğazları güçlendirdiklerini anlatmıştır. Kısıtlı imkânlara rağmen Almanya’dan da sağladıkları destekle düşman donanmasının Boğazı geçmesini önlediklerini söylemiştir. Daha ilk günden Boğaz’ın geçilemeyeceği ve karada da Türk ordusuna üstünlük kurulamayacağı

kanaatinde olduğunu hatta bu görüşünü Amerikan elçisine de söylediğini ifade etmiştir. Bulgaristan’ın Osmanlı Devleti yanında savaşa girmesinin sağlanmasında, Almanya ile kara bağlantısının kurulduğu yolun açılmasında kendisinin önemli rol oynadığına değinmiştir. İngiliz ordusunun başarısızlığını sebepleriyle anlatan Enver Paşa, cephede zor duruma düşürülen İngilizlerin şanslarının yaver gittiğini ve Çanakkale’den çekilmeği başardıklarını açıklamıştır. Şehitleri rahmetle anan Enver Paşa mebusların alkışları arasında kürsüden ayrılmıştır.

Enver Paşa’nın konuşmasından sonra kürsüye gelen Hasan Fehmi Efendi de Çanakkale Zaferrinin kazanılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Tehdit altında bulunan İstanbul’dan hiç kimsenin göç etmeği aklına dahi getirmediğini ifade etmiştir. Çanakkale’nin geçilemeyeceğinin tüm dünya tarafından anlaşıldığına dikkat çekmiştir. Kazanılan zaferden dolayı Meclisin bir kez daha orduya tebriklerini ve takdirlerini sunmasını teklif etmiştir. Hükûmete de teşekkür ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Bunun üzerine Meclis-i Mebûsan Reisi Adil Bey, Çanakkale Zaferini temin eden gazilere, Başkomutan Vekili Enver Paşa’ya ve bütün ordu mensuplarına Meclisin selamlarını sunarak görüşmeyi sonuçlandırmıştır.

İtilaf Devletlerinin Çanakkale’de uğradıkları hezimetten sonra bölgeyi tamamen boşaltmaları üzerine Meclis-i Mebûsanda yaşanan sevince Sultan V. Mehmed Reşad da katılmıştır. Sultan Reşad, 12 Ocak 1916 günü Meclis-i Mebûsan Reisi Adil Bey’i huzuruna kabul etmiştir. Onun vasıtasıyla Meclis-i Mebûsana selamlarını iletmiştir. Adil Bey, Padişahın 10 Ocak 1916 günü Meclis-i Mebûsanda gösterilen sevinç ve memnuniyete katıldığını mebuslara bildirmiştir. Padişahın bu teveccühü Meclis-i Mebûsan tarafından alkışlarla karşılanmıştır.

17 Ocak 1916 tarihli oturumda ise Enver Paşa’nın Meclis-i Mebûsan tarafından kendisine gönderilen ve Meclisin orduya teşekkürlerini bildiren telgrafa karşılık gönderdiği cevabi telgraf mebusların bilgisine sunulmuştur. Böylece Çanakkale

Savaşları ve sonunda kazanılan zaferden duyulan memnuniyet Meclis-i Mebûsan ile ordu arasında karşılıklı telgraflarla dile getirilmiştir.

Benzer gelişmeler Meclis-i Âyanda da yaşanmıştır. Meclis-i Umûmî bir bütün olarak Çanakkale Savaşlarına ilgisiz kalmamıştır.

Meclis-i Mebûsan Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir savaş meclisi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Savaşın sonunda Mondros Mütarekesinin ardından 21 Aralık 1918’de Sultan Vahdettin tarafından feshedilmiştir.

2 Ekim 1919’da kurulan ve Anadolu’daki Kuvâ-yı Millîyecilerle iyi ilişkiler kuran Ali Rıza Paşa Hükümetinin gayretleriyle yapılan seçimler sonucunda Son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı 12 Ocak 1920 tarihinde yeniden açılmıştır. Bu meclis Mîsâk-ı Millî Beyannamesini ilan etmiştir. 16 Mart 1920’de İtilaf kuvvetleri İstanbul’u işgal edince İngilizler bir süre sonra Meclis-i Mebûsanı basıp bazı mebusları tutuklayıp Limni ve Malta’ya sürmüştür. Bunun üzerine Meclis-i Mebûsan kendi isteği ile çalışmalarına ara vermiştir. Bu meclis 11 Nisan 1920’de Sultan Vahdettin’in iradesiyle kapatılmıştır. 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılınca Meclis-i Mebûsanın bazı mebusları da bu meclise katılmıştır.

Kaynakça

- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 8 Kânunuevvel 1330/21 Aralık 1914. Devre: III, İçtima Senesi: 1, İnikad: 3, C. 1, s. 26.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 16 Şubat 1330/1 Mart 1915. Devre: III, İçtima Senesi: 1, İnikad: 33, C. 1, s. 480.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 15 Eylül 1331/28 Eylül 1915. Devre: III, İçtima Senesi: 1, İnikad: 34, C. 1, s. 484, 485.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 22 Eylül 1331/5 Ekim 1915. Devre: III, İçtima Senesi: 1, İnikad: 35, C. 1, s. 489, 490, 491, 494, 495, 496, 497.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 16 Teşrinisani 1331/29 Kasım 1915. Devre: III, İçtima Senesi: 2, İnikad: 4, C. 1, s. 47, 48.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 10 Kânunuevvel 1331/23 Aralık 1915. Devre: III, İçtima Senesi: 2, İnikad: 11, C. 1, s. 229.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 28 Kânunuevvel 1331/10 Ocak 1916. Devre: III, İçtima Senesi: 2, İnikad: 16, C. 1, s. 318, 319, 320, 321, 322.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. 4 Kânunusani 1331/17 Ocak 1916. Devre: III, İçtima Senesi: 2, İnikad: 18, C. 1, s. 358.
- Ahmet Mithat Efendi. *Üss-i İnkılâp*. C. 2, Haz. Tahir Galip Serath, İstanbul: Selis Kitaplar, 2004.
- Akyıldız, Ali. “Meclis-i Meb’ûsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, XXVIII, 245-247.
- Demir, Fevzi. *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebûsan Seçimleri 1908-1914*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007.
- Ezherli, İhsan. *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1998.
- Karaca, Taha Niyazi. *Son Osmanlı Meclis-i Mebûsan Seçimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.
- Kızıltan, Yılmaz. “I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebûsan’ı”. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2006, C. 26, sayı: 1; 251-272.
- Kurşun, Zekeriya. “Çanakkale Muharebeleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, VIII, 205-208.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler*. C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Uca, Alaattin, “Çanakkale Zaferi Osmanlı Parlamentosu’nda Nasıl Yankı Buldu?”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 2002, S:19; 255-279.

Atıf

Alaattin, Uca. “*Meclis-i Mebûsan*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.

Alaattin Uca, “*Meclis-i Mebûsan*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.